

tára. Bp., 1966. 42), vagy egészen más névvel jelölné. A fönti szótár-
ból az is kiderül, hogy a harang szóval további növénynevek is kelet-
keztek: harangcafrang, harangcámoly, harangcsillag, harangfű, harang-
láb, harangocska, harangrojt, harangrongy (76-7). Ezek részben egy-
másnak és a különböző harangvirágoknak, részben más növénynevek-
nek a szinonimái. Ugyanazon növény esetében a szín: szőkekapronc,
szürkekapronc (harangcsillag), bíboribolya (harangrojt); növénytani tu-
lajdonság: gumóvirág (harangláb); állatokkal való kapcsolat: gelesztafű,
keselyűvirág, sasfű (harangláb) vagy egyéb, legkülönbözőbb szemléle-
ten alapuló sajátság, hiedelem szolgálhat a névadás alapjául.

Jóllehet, ez a kép egy kicsit bonyolítja a helyzet értékelését, any-
nyit mégis nyugodtan leszögezhetünk, hogy e g y bizonyos növény-
ről van szó, hiszen egy bizonyos környezetben jelenik meg.

5. T o v á b b i k ö v e t k e z t e t é s e k. — 1. A harang jöve-
vényszavaink legősibb rétegébe tartozik. Már eredeti 'jeladó üst' jelen-
tése, pontosabban a tárgy alakja alapján adva lehetett a növénynévé
válás lehetősége. Erre adatok hiányában bővebb következtetést nem
vonhatunk le. Ami viszont az első helynévi adatok jelentésének meg-
határozását illeti (TESz., OklSz., harang a.), ezekhez a jelen tanulmány
számos támpontot nyújt. — 2. A vizsgálat haszna a föntieken kívül az
eddig lokalizálatlan szótári adatok helyhez kötése. 1307: In possessione
eorum hereditaria in eodem comitatu Zoboch Harang uocata (Múz. Nagy
Imre); 1352: Harang hn. (AnjOkm. V, 552); az OklSz. harang címszavának
adatai, a Nagykálló határában levő Harangodra vonatkoznak, akárcsak
JAKUBOVICHnak az OklSz.-hoz fűzött pótlásai közt: 1300: „quod populi
de nakapur quandam terram ipsius Harang vocatam”, ahol a nakapur
név a közeli Napkor helységre vonatkozik. Az OklSz. harangos címsza-
va alatt között 1464: „Stagnum harangostho vocatum” adat egy sárom-
berki mocsarat jelöl (vö. SzékelyOkl. 108, 112 és Index).

JUHÁSZ DEZSŐ

H ó r

A Hór-patak hazánk legkisebb vizei közé tartozik, alig több 30
km-nél MoFnt. (I, 24) a következő változatairól tud: Bogácsi-patak,
Hór, Hor-patak, Hór-völgy-patak (I). E patak Répáshuta mellett ered,
és Cserépfalun, Bogácson, Mezőkövesden átfolyva egyesül a Kánya-patak-
kal.

Maga a Hór forma csak a XVI. században bukkan föl. Előzménye 1298: fluuium Cherep (Heves m. Lt. ME 298); 1408: „A határ két patak találkozásánál kezdődik, amelyek közül az egyik Nozuay, a másik Cherep falu felől érkezik...” (ZsigmOkl. 6463). Itt nem konkrét névről van szó, hanem helymeghatározásról. A Hór név csakis ezután keletkezhetett, s az első adat 1568-ból való: „Item iuxta fluvium Hor habet Hortum sive pomarium unum.” (Heves m. Lt. Lib. St. Johannis 180). Csaknem 200 évig csupán közvetett adatok vannak. 1599-ben Cserépfalunak (Cherep malma van (Conscr. port., OL. Ft. 1631. d.). 1631-ben az egri törökökhitelevelükben a következőt írják: „...Megh alkottunk az Bogaczy Falu Vigen liuo Malomrul...” (MNY. LXXV, 116). Nevét nem említenek, de nyilvánvalóan Hornak hívták a patakot és a völgyet is, hiszen így maradt meg.

A XVIII. századtól a következő adatok kerültek eddig elő: 1720: 1720: vallis Hór, Hór Völge (OL. Egri érs. gazd. ir. Ft. 1693. d.); 1759: Rivuli Horvize, Hor vize (Heves m. Lt. Lib. II, 367); 1770: In Promontorio Horlapossa (BAZ m. Lt. Acta politica Mat. XXII. Fasc. I, 208, 251); Horr vize (Sándor—Sárközi, Mezőkövesd monogr. H. é. n. 29); 1820: Rivulus Horvív, Hór-vize, Hor vize, Hor eleje, Hor-lapossa (OL. Urb. & conscr. 231-2); 1828: Rivulus Hor völgyi Patak (OL. Ung. Staatsarchiv. Palat. Com. Borsodiensis. Ft. B-55. d.); 1844: Horvölgyétől (BAZ m. Lt. Cserépfalu tag. ir.); 1847: Hór völgye (Fényes, Mo. leir. II, 248); 1848: Hórvölgyi vízjárás, Garázdaszőlő feletti hórvölgyoldal (BAZ m. Lt. Cserépfalu tag. ir.); 1851: A helység /ti. Cserépfalu/ feletti szőlőknél végződik a regényes Hór völgye, melyet a Hór vize fut keresztül, e határban két-kerekű malmot hajtván (Fényes, GeogrSz. I, 213), Hor vizéről (i. m. 144); 1858: Hor völgy (BAZ m. Lt. Cserépfalu tag. ir.), Hór-patak, Hórvízi lapos dűlő (Sándor—Sárközi, Mezőkövesd monogr. 29); 1864: horvölgy, „Hór”-völgy, Horvize, Horvív, Horlapossa: szőlőhegy a’ horvölgye nyílásánál, Hor szele (Pesty hngy. OSzK. Borsod m. FolHung. 1114/12); 1870 u.: Alsó Hór patak, A Hór-tól keletre egy patak... (Sándor—Sárközi, Mezőkövesd monogr. 29); 1876: ...az Ostoros, Csincse, Hór, Kácsistb. patakok... (Arch.Ért. 1876: 47). /A sok XX. századi adat, előfordulás közül csupán néhányat sorolok föl/ 1929: Hórvölgyi út (Halmay—Leszich, Miskolc és Borsod...községek. Bp., 1929. 587); 1930: Hórvölgy, Hórpatak völgye (Szmrecsányi, Eger és körny.² 66, 68-9); 1940: Hórvölgy, Hór-Bach (L. Bartucz & c., Die Mussolini-Höhle... 7, 16, 29); 1958: Hor patak, Horvölgy, Horeleje (Mizser, Cserépfalu monogr. NéprMúz. EA.

P. 9/1958.); 1970: Hór-völgy, Hór-patak (Dely, Bükk útkalauz 56); 1978: Hór-patak (FNESz, 281). A ma is használt szóbeli névváltozatok Répáshután: Patak, Hor, Horvíz, Horvölgy, Horská dolina; Cserépfaluban: Patak, a Hor (!), Hor vízi, Vógy, Hor vöggyi, Hor eleji, Hollapossa, Hor szeli; Bogácson: Patak, Hor, Hor-patak, Cserépi-patak; Mezőkövesden: Hor, Hor-patak, Hor köz (Hivatalos utcanévként: Hórköz).

A patak elnevezései a következők: Hór, Hór-patak, Hórvíz, Hór vize, Hór-völgyi vízjárás; közvetett elnevezések: Hor laposa 'egy szőlőterület neve', alsó részét a patak tette lapossá, Hór köz 'mezőkövesdi utcanév a patak mentén'. A völgy elnevezései: Hór-völgy, Hór völgye; közvetett elnevezések: Hór-völgyi út 'a völgy déli bejáratától a Tebe erdészházig vezető út', Hor eleje 'a völgy bejáratánál levő szőlőhegy', Hor szele 'a völgy felől jövő kora délelőtti hideg szél'.

A Hór név jelentését az ott élő lakosság nem ismeri. Hallottam ugyan, hogy Hóra román fölkelő nevében is ugyanezt a helynevet föl-tételezik, de e vélekedést teljes biztonsággal elvethetjük. A Turista Lexikon (Bp., 1941. 149) a német Horn 'szarv' szóval egyeztetni, valószínűleg a Hollós-tetőtől délre fekvő Szarvas-kő hatására. GÉZA CZIRBUSZ (Das Natürliche in der Namenkunde von Ungarn, Bp.—Leipzig, 1919.) így ír: „Horvölgyi patak heisst ein Bach bei Mezőkövesd und kann als ein rückwärts gelegender (finn. harjas Rücken), das heisst aus der hinteren gebirgigen Gegend kommender oder kum. trocken (kurik) Bach erklärt werden.“ Manapság is próbálkoznak a megfejtéssel amatőr kutatók, s közölték is velem a „biztos” megoldást. Az egyik a kun eredetet azért hangsúlyozta, mert a Codex Cumanusban szerepel egy γ or 'schlecht, mangelhaft, defectus' szó. Másikuk szerint szlovák eredetű, mivel az egykori Zemplén megyében van ilyen nevű falu (Lipszky, Rep.: Hór pagus Zempleniensis, ill. Fényes, GeogrSz. II, 117: Hor, tót falu Zemplén megyében). Sem a kun, sem a szlovák eredet nem jöhet szóba — elsősorban kronológiai okok miatt. Az azonban igaz, hogy a környéken vannak kun, illetőleg szlovák eredetű helynevek. Pl. a Tebe 'domb' kun eredetű, és 1248-tól adatolható; az Oszla névre csak a XIX. század elejéről van adatunk, jelentése a szlovákban 'fenőkő, fenkő'; az Oszla-rét folytatása a Fénkő-lápának.

A FNESz. (281) szerint a horh 'vízmosa árok, mélyút, horhos' főnévvel azonos a Hór elnevezés. És igaz is, mert a völgy szurdok jellegű. Ebből következik, hogy „a patak a völgyről kapta a nevét (és

nem fordítva!)" (MIZSER LAJOS: A helynévkutatás nehézségei. Borsodi Szle 22/3; 83). A Hór írásmód illogikus, az adatok kisebb hányadában fordul csak elő, az ejtése pedig következetesen Hor (röviden). Mind a nyelvtörténetet, mind az ejtést figyelembe véve Hor-völgy, illetőleg Hor-patak (lenne) a helyes írásmód.

MIZSER LAJOS

TANYANÉVWIZSGÁLAT BÁCS-KISKUN MEGYÉBEN

BÁRCZI GÉZA klasszikus helynévmeghatározása egyértelműen magában foglalja az „egyes épületek, tanyák” neveit is (A m. szókincs eredete.² 145). Bács—Kiskun megye helyneveinek gyűjtői ezt a meghatározást szem előtt tartva gyűjtötték össze a megye tanyáinak, külterületi lakott helyeinek neveit. Ebből a készülő gyűjteményből választottam ki 53 helység tanyaneveit. A helységek a következők: Ágasegyháza, Akasztó, Apostag, Bácsbokod, Bácsmonostor, Bácsszentgyörgy, Bátya, Bócsa, Borota, Bugac, Császártöltés, Csávoly, Dávod, Duna-szentbenedek, Dunavecse, Érsekcsanád, Felsőszentiván, Foktó, Fajsz, Gara, Géderlak, Harkakötöny, Harta, Helvécia, Imrehegy, Izsák, Jánoshalma, Katymár, Kecskemét, Kiskörös, Kiskunhalas, Kiskunmajsa, Kunfehértó, Lajosmizse, Lakitelek, Mélykút, Nagybaracska, Nemesnádudvar, Ordas, Öregcsertő, Petőfiszállás, Rém, Solk, Soltvadkert, Szalkszentmárton, Szank, Szeremle, Tiszaalpár, Tiszakécske, Újsolt, Uszód, Vaskút. A megvizsgált terület 422 064 hektár, a teljes megyének 50,47%-a, ahol 11 870 tanya fordult elő, közülük 10 407 egynevtű, 1463 két- vagy többnevtű.

A háznevek és tanyanevek Magyarországon „szinte kivétel nélkül volt vagy jelenkori tulajdonosaik valamilyen névalakulatából (családnév, családnév + keresztnév, ragadványnév, becenév illetőleg ezek kombinációiból) és még egyéb közszavakból keletkeztek” — írja HAJDÚ MIHÁLY (NÉ. 2.sz.23). Céлом volt, hogy a tanyaneveket, ezt az alig vizsgált, látszólag szimpla és egysíkú elnevezési formát megvizsgáljam, az elnevezések formai gazdagságát bemutassam egy olyan területen, ahol a tanyanév mint helynév ma is élő, és igen erősen jellemző. Mind- eddig a tanyaelnevezések szisztematikus vizsgálatát névtani szempontból csak HAJDÚ MIHÁLY kísérette meg két tanulmányában (Az alföldi